

nih krizah so ZDA okrepile svoj dominantni položaj. To pa je tako dokaz moči menedžerskih razredov (New Deal) kot tudi sposobnosti, da svetovno gospodarstvo ohranjajo s »finančnimi« sredstvi (reaganomika).

Sara ROŽMAN
Filozofska fakulteta,
Univerza v Ljubljani

Pierre Bourdieu
Moška dominacija
Sophia, Ljubljana 2010,
str. 175, 15,80 €
(ISBN 978-961-6768-24-5)

Pierre Bourdieu se je v svoji izjemno bogati akademski karieri ukvarjal z analizo številnih družbenih pojavov (študije s področja sociologije izobraževanja, ki vključujejo analizo reprodukcije neenakosti v izobraževanju, analizo edukacijskega sistema ter reproduciranje družbene neenakosti in delitve v šoli; etnološke študije kabilske družbe, sociološko metodološke študije pa vse do lingvistične problematike, problematike odnosov med spoloma, umetnosti, fotografije, televizije, športa in politično angažiranega delovanja ter pisanja). Slovenski prevod dela, ki je izšlo pri založbi Sophia, *Moška dominacija (La domination masculine, 1998)*, čeprav ni nastalo v avtorjevem teoretično najbolj plodnem obdobju, kamor uvrščamo nastanek nekaterih njegovih temeljnih del, kot na primer Posel sociologa, epistemološke preliminarije

(*Le Metier de Sociologue: Prealables Epistemologiques, 1968*), *Distinkcija (La Distinction, 1979)*, Praktični čut (*Le sens pratique, 1980*) in *Vprašanja sociologije (Questions de sociologie, 1980)*, predstavlja pomemben doprinos na področju feministične teorije.

V delu *Moška dominacija* Bourdieu zahteva nov pristop k teoretiziranju in raziskovanju spolne neenakosti. V delu si zastavi dve neprijetni vprašanji in poskuša razrešiti to, kar sam poimenuje »paradoks dokse« (str. 1): zakaj je simbolni red sveta vsesplošno spoštovan, takšen kot je, tudi s strani tistih, ki jih postavlja v najslabši položaj (spolna neenakost predstavlja še posebej eklatanten primer tega paradoksa)? Zakaj moški in ženske na splošno sprejemajo simbolni red, ki predstavlja delitev med spoloma kot nekaj povsem normalnega, naravnega in neizogibnega ter na ta način opravičujejo moško dominacijo nad ženskami? Bourdieu zagovarja prepričanje, da moška dominacija predstavlja primer simbolnega nasilja *par excellence*.

Feministična teoretska produkcija je v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja oblikovala veliko teorij, ki so ponudile različna razumevanja tega, kaj je osnova za dominacijo moških nad ženskami. Kljub različnim teorijam je omenjenim analizam skupno pojmovanje patriarhata kot oblike dominacije. Tudi Bourdieu sledi tej liniji razmišljanja, ko razpravlja o dominaciji ene skupine nad drugo preko omejevanja ekonomskih, socialnih in kulturnih resursov. Jasno pokaže močan in

neverjetno dosleden vzorec moške dominacije v času in prostoru kljub korenitim spremembam v ekonomskem in družbenem položaju žensk.

Moška dominacija, meni Bourdieu, je zasidrana v naše nezavedno, zato je razmerje dominacije videti kot nekaj naravnega. Za utemeljitev sklepa o navidezni trajnosti in univerzalnosti spolnih struktur predlaga identifikacijo zgodovinskih mehanizmov, ki so odgovorni za dehistorizacijo in ovekovečenje struktur spolne delitve. Še prav posebej je po njegovem mnenju potrebno preučiti in razumeti vlogo institucij, ki reproducirajo spolno neenakost. Moč moških se je institucionalizirala in reproducirala nezavedno v obliki objektivnih družbenih struktur in subjektivnih kognitivnih struktur ter s pomočjo institucij, med katerimi so najpomembnejše družina, šola in cerkev, ki te strukture vzdržujejo in temeljijo na razmerju dominantni moški ter podrejena in poslušna ženska. Omenjena shema, pravi avtor, producira (lažno) percepcijo, da obstaja globoko zakoreninjena razlika med spoloma. Med tem ko pojasnjuje moško dominacijo kot nekaj, kar se vpisuje v stvari in tudi v telesa, izpostavi pomen simbolne dominacije in s tem povezanega simbolnega nasilja.

V tej široko zastavljeni analizi avtor svoje argumente podpre z obsežnimi etnografskimi študijami Berberov iz Kabile, na podlagi katerih analizira družbo, ki po njegovem mnenju predstavlja »vzorec falocentrističnega pogleda in androcentrične kozmologije, ki sta skupna vsem sredozem-

skim družbam« (str. 8). V kabilski družbi je delitev dela in spolna neenakost sprejeta kot nekaj popolnoma naravnega in samoumevnega ter služi kot organizacijsko načelo družbe. Arbitrarna konstrukcija biološkega je tista, ki legitimira idejo o naravni utemeljenosti na delitev spolnega dela ter na spolno delitev dela kot nekaj naravnega. Socializacija članov in članic kabilske družbe v družbeno telo, razločeno od nasprotnega spola, je le deloma načrtna, saj gre pri socializacija v moški oz. ženski habitus »v glavnem za samodejni učinek, brez dejavnika, fizičnega in družbenega reda, organiziranega povsem v skladu z androcentričnim načelom« (str. 28).

Bourdieu pojasnjuje, da kljub temu da moška dominacija ni nekaj več povsem samoumevnega, pa so nekateri mehanizmi, ki predstavljajo temelj te dominacije, še naprej prisotni v moderni družbah, kot na primer razmerje »krožne vzročnosti« (str. 65). Objektivne strukture družbenega prostora oblikujejo individualne dispozicije, moški in ženske pa delujejo in izbirajo na podlagi teh dispozicij ter na ta način krepijo spolno hierarhizirani svet.

Bourdieu v delu pojasni, da so tudi moški žrtve prevladujoče reprezentacije, s tem ko so se prisiljeni odzvati na kolektivna pričakovanja, kaj pomeni biti moški, ter mu nalaga, da se mora v vseh okoliščinah moštost potrjevati in izkazovati. Vendar Bourdieu nakaže, da se moški, tudi če bi to želeli, prevladujočim reprezentacijam moštosti ne morejo upreti, ker jim

to preprečuje socializirana androcetrična podzavest, ki se »*upiše v biološko naravo in postane habitus, utelešen družben zakon*« (str. 59).

Bourdieu prizna, da je s prihodom drugega vala feminizma prišlo do pomembnih sprememb. V modernih družbah se moška dominacija ne pojavlja več kot nekaj samoumevnega. Avtor je prepričan, da je najpomembnejše faktorje, ki so prispevali k tej spremembi, mogoče najti v transformaciji izobraževalnega sistema in transformaciji družinskih struktur. Kljub vsemu pa je ena izmed njegovih ugotovitev ta, da preboj in uspeh žensk na nekaterih področjih prikrije trajne značilnosti relativnih položajev žensk in moških. Vendarle pa njegova analiza spregleda stopnjo omenjenih sprememb, ki so se zgodile na področju položaja žensk v modernih kapitalističnih družbah.

Boj proti izkoreninjenju moške dominacije bo zahteval dolgotrajno politično akcijo, spremembe pa je po avtorjevem mnenju mogoče doseči z oblikovanjem socialnega gibanja, ki je zavezano »*simbolni subverziji*« (str. 143) in katerega cilj je oblikovati nove kategorije zaznavanja in vrednotenja. V vmesnem času pa Bourdieu predlaga, da je premor od zakona moške dominacije mogoče najti v sferi ljubezni. Čeprav bodo feministične bralke skeptične do tega, da je možno dominacijo odstraniti iz heteroseksualnega razmerja, pa Bourdieu meni, da ima zaljubljena dvojica možnost pobegniti simbolnemu nasilju moške dominacije skozi razmerja recipročnosti, vzajemnega prizna-

vanja in nesebičnosti. Bourdieujevo razglabljanje o ljubezni ne bi smelo zmotiti bralk in bralcev od pomembnejših argumentov, predstavljenih v *Moški dominaciji*, ki kljub (predvsem negativnim) feminističnim kritikam predstavlja pomemben doprinos trajajočim prizadevanjem teoretizirati odnose med spoloma in spolno neenakost.

Andrej ŠUMER

Božidar Jezernik, ur.

Med prezentacijo in manipulacijo

Znanstvena založba Filozofske fakultete, Ljubljana 2010, str. 219, 35.00 € (ISBN 978-961-237-391-7)

Muzeji in muzejske zbirke so danes najboljša priložnost za spoznavanje zgodovine in zgodovinskih dejstev tako za poznavalce kot tudi popolne začetnike, ki se z določenim obdobjem zgodovine šele spoznavaajo. Pa so prezentacije v muzejih vedno verodostojne? Ali ne gre za določeno stopnjo manipulacije z občinstvom? In ali znamo potegniti ločnico med strokovno na eni in atraktivno predstavitvijo na drugi strani, ki je namenjena obiskovalcem? Na ta in mnoga druga vprašanja v zborniku z naslovom *Med prezentacijo in manipulacijo* odgovarjajo številni strokovnjaki: Božidar Jezernik, Jože Hudales, Tanja Roženberger Šega, Urška Stražišar, Nina Arnuš, Neža Mrevlje, Katarina Župevc, Saša Starec, Alenka Bartulović, Dan Podjed, Jana Drašler,